

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Η Ιστορία των Τεχνών στην Ευρώπη

ΤΟΜΟΣ Β

Μελίτα Εμμανουήλ
Καθηγήτρια ΕΜΠ
Βασιλική Πετρίδου
Αναπλ. Καθηγήτρια
Πανεπιστημίου Πατρών
Παναγιώτης Τουρνικιώτης
Αναπλ. Καθηγητής ΕΜΠ

Εικαστικές Τέχνες
στην Ευρώπη
από τον 18ο
ως τον 20ο αιώνα

Το έργο συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το Ελληνικό Δημόσιο

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΤΕΧΝΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Εικαστικές Τέχνες στην Ευρώπη
από τον 18ο ως τον 20ό αιώνα

Β΄ ΕΚΔΟΣΗ

Σημείωση

Το ΕΑΠ είναι υπεύθυνο για την επιμέλεια έκδοσης και την ανάπτυξη των κειμένων σύμφωνα με τη Μεθοδολογία της εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης. Για την επιστημονική αριότητα και πληρότητα των συγγραμμάτων την αποκλειστική ευθύνη φέρουν οι συγγραφείς, κριτικοί αναγνώστες και ακαδημαϊκοί υπεύθυνοι που ανέλαβαν το έργο αυτό.

Α΄ ΕΚΔΟΣΗ

Copyright © 2002

Για την Ελλάδα και όλο τον κόσμο

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Οδός Παπαφλέσσα & Υψηλάντη, 26222 Πάτρα

Τηλ.: (0610) 314094, 314206, Φαξ: (0610) 317244

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

του τόμου

Εικαστικές Τέχνες στην Ευρώπη από τον 18ο ως τον 20ό αιώνα

Συντονιστής Επιστημονικού Έργου

Πασχάλης Κιτρομηλίδης

Συγγραφή

Κριτική Ανάγνωση

Μελίτα Εμμανουήλ Παναγιώτης Τουρνικιώτης

Βασιλική Πετρίδου Εμμανουήλ Μπίρης

Παναγιώτης Τουρνικιώτης Εμμανουήλ Μπίρης

Επιμέλεια στη Μέθοδο της Εκπαίδευσης από Απόσταση

Ζωή Κατσιαμπούρα, Ξένη Σκαρτσή

Γλωσσική Επιμέλεια

Ευγενία Μαντζούκη (Μέρος Α), Ευαγγελία Αντωνάκη (Μέρος Β)

Καλλιτεχνική Επιμέλεια/Ηλεκτρονική Σελιδοποίηση

Άρτεμις Γλάρου

Συντονισμός ανάπτυξης εκπαιδευτικού υλικού
και γενική επιμέλεια των εκδόσεων

ΟΜΑΔΑ ΕΚΤΕΛΕΣΗΣ ΕΡΓΟΥ ΕΑΠ/1997-2002

ISBN: 960-538-446-9

*Σύμφωνα με τον Ν. 2121/1993
απαγορεύεται η συνολική ή αποσπασματική
αναδημοσίευση του βιβλίου αυτού ή η αναπαραγωγή του
με οποιοδήποτε μέσο, χωρίς την άδεια του εκδότη.*

Β΄ ΕΚΔΟΣΗ

Copyright © 2008

Για την Ελλάδα και όλο τον κόσμο
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
Σταχτούρη 16 & Αγ. Ανδρέου, 26222 Πάτρα
Τηλ.: (2610) 367300 / Φάξ: (2610) 367350

Για τη Β΄ αναθεωρημένη έκδοση επιπλέον των συντελεστών που πραγματοποίησαν την ανάπτυξη του διδακτικού υλικού της Α΄ έκδοσης, εργάστηκαν οι εξής:

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

της Β΄ έκδοσης του Τόμου

Εικαστικές Τέχνες στην Ευρώπη από τον 18ο ως τον 20ό αιώνα

Ακαδημαϊκός Υπεύθυνος του Προγράμματος Σπουδών

Μαργαρίτα Δρίτσα

Καθηγήτρια Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου

Συντονιστής της Θεματικής Ενότητας, Επιστημονικός Επιμελητής

Βασιλική Πετρίδου

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πατρών

Συγγραφή/ Επιστημονική Επιμέλεια Επικαιροποίησης Β΄ έκδοσης

Μελίτα Εμμανουήλ

Καθηγήτρια Εθνικού Μετσόβειου Πολυτεχνείου

Βασιλική Πετρίδου

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πατρών

Παναγιώτης Τουρνικιώτης

Αναπληρωτής Καθηγητής Εθνικού Μετσόβειου Πολυτεχνείου

Κριτική Ανάγνωση

(νέου κεφαλαίου 3)

Δρ. Ευγενία Αλεξιάκη

Γλωσσική Επιμέλεια

(νέου κεφαλαίου 3)

Κλεοπάτρα Φάκλαρη

Καλλιτεχνική Επιμέλεια/Ηλεκτρονική Σελιδοποίηση

Άρτεμις Γλάρου

Συντονισμός ανάπτυξης εκπαιδευτικού υλικού και γενική επιμέλεια των εκδόσεων

ΟΜΑΔΑ ΕΚΤΕΛΕΣΗΣ ΕΡΓΟΥ ΕΑΠ

ISBN 978-960-538-726-6

Σύμφωνα με το Ν. 2121/1993 απαγορεύεται η συνολική ή αποσπασματική αναδημοσίευση του βιβλίου αυτού ή η αναπαραγωγή του με οποιοδήποτε μέσο, χωρίς την άδεια του εκδότη.

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

Σπουδές στον Ελληνικό Πολιτισμό

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Η Ιστορία των Τεχνών στην Ευρώπη

ΤΟΜΟΣ Β

**ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ
ΑΠΟ ΤΟΝ 18ο ΩΣ ΤΟΝ 20ό ΑΙΩΝΑ**

Β΄ ΕΚΔΟΣΗ

ΠΑΤΡΑ 2008

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

Η Μελίτα Εμμανουήλ είναι απόφοιτος του Φιλολογικού και του Αρχαιολογικού Τμήματος Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, από όπου έλαβε και το διδακτορικό της δίπλωμα. Έχει επίσης παρακολουθήσει μεταπτυχιακές σπουδές στην Ιστορία της Τέχνης και στη Βυζαντινή Αρχαιολογία στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου. Είναι Καθηγήτρια της Ιστορίας της Τέχνης στη Σχολή Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ, όπου διδάσκει Ευρωπαϊκή Τέχνη (περίοδος Αναγέννησης-σήμερα). Έχει δημοσιεύσει βιβλία και άρθρα σε έγκριτα επιστημονικά περιοδικά σχετικά με την ιστορία της βυζαντινής, αλλά και της νεότερης ευρωπαϊκής και ελληνικής τέχνης.

Η Βασιλική Πετρίδου είναι πτυχιούχος Αρχιτεκτονικής του Istituto Universitario di Architettura di Venezia και κάτοχος διδακτορικού διπλώματος στην «Ιστορία της Αρχιτεκτονικής» από το Πανεπιστήμιο της Σορβόνης (Sorbonne-Paris IV). Δίδαξε Ιστορία Αρχιτεκτονικής στο Πανεπιστήμιο Strathclyde της Γλασκόβης, στο Edinburgh College of Art του Πανεπιστημίου Heriot-Watt, στην Αρχιτεκτονική Σχολή του Πανεπιστημίου του Εδιμβούργου (1990) και από το 1998 στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα του Τμήματος Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ. Σήμερα είναι Αναπληρώτρια Καθηγήτρια στην Αρχιτεκτονική Σχολή του Πανεπιστημίου Πατρών. Έρευνες και άρθρα της σχετικά με την ιστορία της αρχιτεκτονικής του 18ου και 19ου αιώνα έχουν δημοσιευτεί σε έγκριτα ελληνικά και διεθνή περιοδικά, σε πρακτικά συνεδρίων και σε συλλογικά έργα.

Ο Παναγιώτης Τουρνικιώτης σπούδασε Αρχιτεκτονική, Πολεοδομία και Φιλοσοφία. Είναι Αναπληρωτής Καθηγητής στο τμήμα Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ. Έχει δημοσιεύσει άρθρα και βιβλία για την ιστορία, τη θεωρία και την αισθητική της αρχιτεκτονικής του 19ου και του 20ού αιώνα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος Τόμου Β	15
-------------------------	-----------

Π. Τουρνικιώτης

ΜΕΡΟΣ Α

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19ο ΚΑΙ ΤΟΝ 20ο ΑΙΩΝΑ

Μελίτα Εμμανουήλ

Εισαγωγή	19
-----------------	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Οι εικαστικές τέχνες τον 19ο αιώνα στην Ευρώπη	21
---	-----------

Σκοπός.....	21
Προσδοκώμενα Αποτελέσματα.....	21
Έννοιες-Κλειδιά.....	21
Εισαγωγικές Παρατηρήσεις.....	21

Ενότητα 1.1

Ο 19ος αιώνας: Ιστορική, πολιτική και κοινωνική κατάσταση στην Ευρώπη.....	23
---	-----------

Ενότητα 1.2

Ρομαντισμός και νεοκλασικισμός.....	25
1.2.1 Francisco Goya (1746-1828).....	25

1.2.2 Ο ρομαντισμός στην Αγγλία	27
1.2.2.1 William Blake (1757-1827)	27
1.2.2.2 William Turner (1775-1851) και John Constable (1776-1837)	28
1.2.3 Ο νεοκλασικισμός στη Γαλλία	29
1.2.3.1 Jacques-Louis David (1748-1825)	30
1.2.3.2 Jean-Auguste-Dominique Ingres (1780-1867)	31
1.2.4 Ο γαλλικός ρομαντισμός	32
1.2.4.1 Théodore Géricault (1791-1824)	32
1.2.4.2 Eugène Delacroix (1798-1863)	33

Ενότητα 1.3

Ρεαλισμός – Ιμπρεσιονισμός	36
1.3.1 Η ζωγραφική του τοπίου στα μέσα του 19ου αιώνα στη Γαλλία	37
1.3.2 Ο ρεαλισμός του Gustave Courbet	37
1.3.3 Ο ρόλος της φωτογραφίας και των γιαπωνέζικων χαρακτικών	39
1.3.4 Edouard Manet (1832-1883)	40
1.3.5 Ιμπρεσιονισμός – Claude Monet (1840-1926)	43
1.3.5.1 Auguste Renoir (1841-1919)	44
1.3.5.2 Camille Pissarro (1830-1903)	45
1.3.5.3 Edgar Degas (1834-1917)	45
1.3.5.4 James McNeill Whistler (1834-1903)	46
1.3.5.5 Ο γλύπτης Auguste Rodin (1840-1917)	46

Ενότητα 1.4

Τα τελευταία χρόνια του 19ου αιώνα	48
1.4.1 Georges Seurat και νεοϊμπρεσιονισμός	48
1.4.2 Paul Cézanne (1839-1906)	49
1.4.3 Συμβολισμός	51
1.4.3.1 Vincent van Gogh (1853-1890)	52
1.4.3.2 Paul Gauguin (1848-1903)	54
1.4.3.3 Edvard Munch (1863-1944)	56
1.4.4 Art Nouveau	57
Σύνοψη	59
Παράρτημα	60
Βιβλιογραφία	64
Οδηγός για Περαιτέρω Μελέτη	64

Οι εικαστικές τέχνες στην Ευρώπη**την πρώτη πενήκονταετία του 20ού αιώνα 65**

Σκοπός	65
Προσδοκώμενα Αποτελέσματα	65
Έννοιες-Κλειδιά	65
Εισαγωγικές Παρατηρήσεις.....	65

Ενότητα 2.1

Εισαγωγή στην τέχνη του 20ού αιώνα.....	67
--	-----------

Ενότητα 2.2

Φωβισμός και εξπρεσιονισμός	70
2.2.1 Φωβισμός (Fauvisme)	70
2.2.2 Γερμανικός εξπρεσιονισμός.....	72
2.2.2.1 Η «Γέφυρα »(Die Brücke).....	73
2.2.2.2 Ο «Γαλάζιος Καβαλάρης» (Der Blaue Reiter)	74

Ενότητα 2.3

Κυβισμός.....	79
2.3.1 Pablo Picasso (1881-1973): το πρώιμο έργο του.....	80
2.3.2 Οι Δεσποινίδες της Αβινιόν	82
2.3.3 Pablo Picasso και Georges Braque	82
2.3.4 Το έργο του Picasso μετά τον κυβισμό.....	84
2.3.5 Γλυπτική.....	85
2.3.6 Ορφισμός (1909-1914)	86

Ενότητα 2.4

Φουτουρισμός (1908-1916)	87
---------------------------------------	-----------

Ενότητα 2.5

Αφηρημένη τέχνη	89
2.5.1 Ρωσική καλλιτεχνική πρωτοπορία	89
2.5.2 Kasimir Malevich (1878-1935) και σουπρεματισμός	90
2.5.3 Ρωσικός κονστρουκτιβισμός.....	91
2.5.4 Ντε Στιλ (De Stijl, 1917-1932).....	93
2.5.5 Ο γλύπτης Constantin Brancusi (1876-1957).....	94

	Ενότητα 2.6
Μεταφυσική ζωγραφική (Pittura Metafisica) – Giorgio de Chirico (1888-1978).....	96
	Ενότητα 2.7
Νταντά (Dada)	98
2.7.1 Jean (Hans) Arp (1887-1966).....	99
2.7.2 Marcel Duchamp (1887-1968)	100
	Ενότητα 2.8
Σουρεαλισμός.....	103
2.8.1 Max Ernst (1891-1976)	104
2.8.2 Salvador Dali (1904-1989).....	106
2.8.3 René Magritte (1898-1967)	107
2.8.4 Joan Mirò (1893-1983)	107
Σύνοψη.....	110
Παράρτημα	111
Βιβλιογραφία.....	115
Οδηγός για Περαιτέρω Μελέτη.....	117

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Οι εικαστικές τέχνες στην Ευρώπη και την Αμερική κατά τη δεύτερη πεντηκονταετία του 20ου αιώνα	119
Σκοπός.....	119
Προσδοκώμενα Αποτελέσματα	119
Έννοιες-Κλειδιά	119
Εισαγωγικές Παρατηρήσεις.....	120
	Ενότητα 3.1
Η τέχνη μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο.....	121
	Ενότητα 3.2
Αφηρημένος εξπρεσιονισμός	124
	Ενότητα 3.3
Η τέχνη στην Ευρώπη αμέσως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο	131
	Ενότητα 3.4
Μεταξωγραφική ή γεωμετρική αφαίρεση.....	138

	Ενότητα 3.5	
Νεοντανταϊσμός – Pop art, Περιβάλλοντα και Δρώμενα		142
	Ενότητα 3.6	
Pop art, Περιβάλλοντα και Δρώμενα στην Ευρώπη – Fluxus, νεορεαλισμός.....		151
	Ενότητα 3.7	
Οπτική και κινητική τέχνη, μινιμαλιστική τέχνη, εννοιολογική τέχνη, arte povera		158
	Ενότητα 3.8	
Νεοεξπρεσιονιστικές τάσεις στη δεκαετία 1980-90		166
	Ενότητα 3.9	
Νεοεξπρεσιονιστικές τάσεις στη δεκαετία 1990-2000 – Τέχνη με κοινωνικά, πολιτικά και άλλα μηνύματα		172
Σύνοψη		176
Παράρτημα		177
Βιβλιογραφία		179
Οδηγός για Περαιτέρω Μελέτη.....		180

Μ Ε Ρ Ο Σ Β

Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19ο ΚΑΙ ΤΟΝ 20ό ΑΙΩΝΑ

Βασιλική Πετρίδου, Παναγιώτης Τουρνικιώτης

Κ Ε Φ Α Λ Λ Α Ι Ο 4

Β. Πετρίδου

Η αρχιτεκτονική στην Ευρώπη κατά τον 18ο αιώνα	183
Σκοπός	183
Προσδοκώμενα Αποτελέσματα	183
Έννοιες-Κλειδιά	183
Εισαγωγικές Παρατηρήσεις.....	183

	Ενότητα 4.1
Οι διάφορες εκφράσεις του μπαρόκ στο α΄ μισό του 18ου αιώνα.....	185
4.1.1 Το ιστορικό πλαίσιο	185
4.1.2 Γενικά χαρακτηριστικά της αρχιτεκτονικής μπαρόκ στο α΄ μισό του 18ου αιώνα.....	185
4.1.3 Οι αρχιτεκτονικές επεμβάσεις στο α΄ μισό του 18ου αιώνα στην Ιταλία	186
4.1.4 Μπαρόκ και νεοπαλλαντιανισμός στην Αγγλία	187
4.1.5 Το μπαρόκ στην Αυστρία και στα γερμανικά κράτη	190
4.1.6 Το α΄ μισό του 18ου αιώνα στη Γαλλία.....	192

	Ενότητα 4.2
Το ροκοκό.....	195
4.2.1 Τα γενικά χαρακτηριστικά του ροκοκό.....	195

	Ενότητα 4.3
Η αρχιτεκτονική του νεοκλασικισμού κατά τον 18ο αιώνα	198
4.3.1 Το ιστορικό πλαίσιο	198
4.3.2 Τα χαρακτηριστικά της αρχιτεκτονικής του νεοκλασικισμού κατά τον 18ο αιώνα.....	199
4.3.3 Η αρχαιολογία και το μεγάλο ταξίδι των αρχιτεκτόνων (Grand Tour)	200
4.3.4 Η μετάβαση από το μπαρόκ στον νεοκλασικισμό στη Γαλλία.....	201
4.3.5 Ο νεοκλασικισμός στην Αγγλία και στη Γερμανία κατά τον 18ο αιώνα	205
Σύνοψη	208
Παράρτημα.	209
Βιβλιογραφία.....	210
Οδηγός για Περαιτέρω Μελέτη.....	211

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

B. Πετρίδου

Η αρχιτεκτονική στην Ευρώπη κατά τον 19ο αιώνα	213
Σκοπός.....	213
Προσδοκώμενα Αποτελέσματα	213
Έννοιες-Κλειδιά	213
Εισαγωγικές Παρατηρήσεις.....	213

	Ενότητα 5.1
Οι νέες τάσεις του νεοκλασικισμού.....	214
5.1.1 Το ιστορικό πλαίσιο	214
5.1.2 Ο νεοκλασικισμός στην Ευρώπη τον 19ο αιώνα.....	214
5.1.3 Το χρώμα στον νεοκλασικισμό.....	216

	Ενότητα 5.2
Εκλεκτικισμός.....	219
5.2.1 Το ιστορικό πλαίσιο	219
5.2.2 Τα πολλαπλά πρότυπα του εκλεκτικισμού	219
5.2.3 Οι αναστηλώσεις.....	226

	Ενότητα 5.3
Νέα υλικά και νέες τεχνολογίες στην κατασκευή.....	227
5.3.1 Το ιστορικό πλαίσιο	227
5.3.2 Ο σίδηρος στην κατασκευή.....	227
5.3.3 Το γυαλί.....	229
5.3.4 Το τσιμέντο και το ενισχυμένο σκυρόδεμα.....	230

	Ενότητα 5.4
Η Αρ Νουβό.....	232
5.4.1 Τα γενικά χαρακτηριστικά	232
5.4.2 Η Αρ Νουβό στο Παρίσι και στη Βιέννη	233
5.4.3 Ο Γουίλιαμ Μόρις και η Αρ Νουβό στην Αγγλία.....	234
5.4.4 Η Αρ Νουβό στην Ισπανία.....	235
Σύνοψη.....	237
Παράρτημα.....	238
Βιβλιογραφία.....	240
Οδηγός για Περαιτέρω Μελέτη.....	241

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Π. Τουρνικιώτης

Η αρχιτεκτονική στην Ευρώπη κατά τον 20ό αιώνα	243
Σκοπός.....	243
Προσδοκώμενα Αποτελέσματα	243

Έννοιες-Κλειδιά	243
Εισαγωγικές Παρατηρήσεις.....	243
	Ενότητα 6.1
Εισαγωγή την αρχιτεκτονική του 20ού αιώνα	245
	Ενότητα 6.2
Η μοντέρνα αρχιτεκτονική	246
6.2.1 Το όραμα της ενότητας των τεχνών.....	248
6.2.2 Η πόλη και η κοινωνική διάσταση της μοντέρνας αρχιτεκτονικής	250
6.2.3 Η μοντέρνα αρχιτεκτονική ως καλλιτεχνική πρωτοπορία.....	255
6.2.4 Η μοντέρνα αρχιτεκτονική στην Ιταλία και στη Σοβιετική Ένωση.....	258
6.2.5 Οι «δάσκαλοι» της μοντέρνας αρχιτεκτονικής	261
6.2.6 Η μοντέρνα αρχιτεκτονική στην περιφέρεια της Ευρώπης	264
6.2.7 Η επιμονή του κλασικού.....	265
	Ενότητα 6.3
Η μοντέρνα αρχιτεκτονική μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο.....	271
	Ενότητα 6.4
Η μεταμοντέρνα αρχιτεκτονική.....	276
6.4.1 Η κοινωνική προσέγγιση	277
6.4.2 Η γλωσσολογική προσέγγιση	278
6.4.3 Η τυπολογική προσέγγιση	279
6.4.4 Η τεχνολογική προσέγγιση.....	280
6.4.5 Η τοπικιστική προσέγγιση	284
6.4.6 Η φορμαλιστική προσέγγιση	286
	Ενότητα 6.5
Η αρχιτεκτονική στο τέλος του 20ού αιώνα	291
Σύνοψη.....	295
Βιβλιογραφία.....	296
Οδηγός για Περαιτέρω Μελέτη.....	297